

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN İƏT PARLAMENT İTTİFAQI İLƏ ƏMƏKDAŞLIQ PERSPEKTİVLƏRİ

Aqil ƏHMƏDOV,

*AMEA-nın Elm Tarixi İnstitutunun “Elm tarixinin
nəzəri və metodoloji problemləri” şöbəsinin
aparıcı elmi işçisi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru,
agilahma@gmail.com*

AÇAR SÖZLƏR: *Milli Məclis, Parlament İttifaqı, beynəlxalq münasibətlər, ikitərəfli əlaqələr, İslam həmrəyliyi, müsəlman dünyası.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Милли Меджлис, межпарламентский союз, международные отношения, двусторонние связи, исламская солидарность, мусульманский мир.*

KEY WORDS: *Milli Majlis, the parliamentary union, international relations, bilateral ties, Islamic solidarity, Muslim world.*

“... Milli Məclis Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin həyata keçirilməsində də parlamentlərarası əlaqələr vasitəsi ilə... bizim ümumi işimizə öz payını vermişdir”.

Heydər Əliyev,

Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri

Dövlət müstəqilliyinin bərpasından ötən 26 il Azərbaycan Respublikasının müasir beynəlxalq münasibətlərə inteqrasiyası və xarici siyasətinin inkişafında ciddi əhəmiyyətə malikdir. Bu illər ərzində Azərbaycan daxili və xarici siyasətinin prioritetlərini beynəlxalq hüquq prinsipləri əsasında qurmuş və dünya birliyi ilə münasibətlərini davam etdirmişdir. Azərbaycanın həyata keçirdiyi şəffaf xarici siyasətdə İslam dünyasının xüsusi çəkisi var. Bu, Azərbaycanın mənsub olduğu İslam sivilizasiyası, geosiyasi və coğrafi baxımdan yerləşdiyi regionla bağlıdır.

Respublikanın xarici siyasətində dövlətlərarası münasibətlərlə paralel, beynəlxalq təşkilatlarla da diplomatik-siyasi münasibətlərin qurulması və inkişafına diqqət yetirilir. İslam dünyasının bir parçası olan Azərbaycanın sülhməramlı fəaliyyətinə və üzvlərinin sayına görə dünyada Birləşmiş Millətlər Təşkilatından (BMT) sonra ikinci sırada dayanan İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) ilə münasibətləri dinamik şəkildə inkişaf edir. Hazırda Azərbaycan İƏT-in fəal üzvlərindən biri olaraq, təşkilatın digər ixtisaslaşmış qurumları ilə münasibətlərini davam etdirir. Həmçinin Azərbaycanın əməkdaşlığa maraq göstərdiyi İƏT strukturlarından biri üzv dövlətlərin siyasi fəaliyyətində müsbət rola malik olan Parlament İttifaqıdır (Pİ). Bu səbəbdən

Azərbaycanın İƏT ilə münasibətlərində Pİ-nin siyasi əhəmiyyəti artır və üzv dövlətlərin Zirvə və Xarici işlər nazirlərinin toplantıları qədər Pİ-nin də siyasi dəstəyini əldə edir.

Müasir dövrdə Azərbaycanda dövlətçilik ənənələrinin inkişafında və gələcək imkanların müəyyən edilməsində ali qanunverici orqan Milli Məclisin həyata keçirdiyi beynəlxalq əlaqələr və əməkdaşlıq baxımından yaranan perspektiv meyilləri siyasi və hüquqi əhəmiyyətə malikdir. Müstəqilliyin bərpaşından sonra Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin beynəlxalq əlaqələri genişlənməmiş və yeni əməkdaşlıq üçün prioritet istiqamətlər müəyyənləşmişdir. Dünya parlamentləri və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərinin qurulması Azərbaycan Parlamentinin dünya miqyasında tanınmasına və nüfuzunun artmasına müsbət təsir göstərir. Belə parlamentlərdən biri yuxarıda qeyd olunduğu kimi, İslam aləminin səsinə dünyaya çatdıran İƏT Pİ-dir. Yaranmasından uzun illər ötməsə də, fəaliyyətinin 19-cu ilində üzv dövlətlərə siyasi və hüquqi dəstək verir.

Təşkilatın fəal üzvlərindən sayılan Azərbaycanın haqq işinin müdafiə olunması məsələsində İƏT Pİ-yə daxil olan dövlətlərin yekdil səsi, Ermənistanın işğalçı siyasətinin bir daha yüksək tərkibdə qınanmasına şərait yaradır. Müasir dövrdə İslam həmrəyliyini nümayişkarənə şəkildə müdafiə edən İƏT Pİ Azərbaycan da daxil olmaqla, bütün üzv dövlətlərə eyni mövqedən yanaşdığını bəyan edir.

XX əsrin 80-90-cı illərindən İƏT-ə üzv dövlətlər arasında əlaqələri mərkəzləşdirmək üçün İƏT Daxili İşlər Nazirləri Şurası, İƏT Pİ, İnformasiya Nazirləri Konfransı kimi müxtəlif sahələrə aid müstəqil qurumlar yaranmağa başlamışdır [1]. Bunların arasında İƏT Pİ-nin siyasi və hüquqi əhəmiyyəti və İslam dünyasına verdiyi dəstək diqqət cəlb edir.

1997-ci ilin martın 23-də Pakistan İslam Respublikasının paytaxtı İslamabadda İƏT-in növbədənənar Zirvə toplantısında təşkilata üzv olan dövlətlərin Parlamentlərarası İttifaqının yaradılması haqqında qərar qəbul edilmişdir. 1999-cu ilin 15-17 iyununda isə İran İslam Respublikasının paytaxtı Tehrandə İƏT Pİ-nin təsis konfransı və sayca ilk sessiyası baş tutmuşdur. Təsis toplantısında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri Murtuz Ələsgərovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin iştirakı ilə müvafiq fikir mübadiləsi aparılmışdır. Həmin ildən Azərbaycan İƏT Pİ-yə üzv seçilmişdir. İlk sessiyada Pİ-nin nizamnaməsi qəbul olunmuş və rəsmi fəaliyyətə başlamışdır. 2008-ci ilin martın 14-də İƏT Pİ-nin yeni nizamnaməsi təsdiq edilmişdir və Azərbaycan Parlamentində ratifikasiya olmuşdur. 2011-ci ilin yanvarın 19-da isə İƏT Pİ-nin nizamnaməsində bəzi dəyişikliklər aparılmışdır.

İƏT Pİ-nin Azərbaycan da daxil olmaqla 54 üzvü var. İlk Baş katibi misirli politoloq İbrahim Əhməd Auf (01.03.2000 – 30.04.2008) olmuşdur. Hazırda İƏT Pİ-nin Baş katibi, ikinci dəfə eyni posta seçilmiş, Türkiyədən namizədliyi irəli sürülmüş Mahmud Erol Kılıçdır. O, 2008-ci ilin mayından bu vəzifəni icra edir. Müavini İrandan olan, milliyətçə azərbaycanlı Əli Əsgər Sücanidir [1; 2; 3; 4]. İƏT Pİ yaradılarkən qarşısına bir sıra məqsədlər qoymuşdur. Burada əsas məsələ İslam dünyasına siyasi və hüquqi dəstək vermək, üzv dövlətlər arasında beynəlxalq əməkdaşlığa nail olmaqdır. Bu sülhməramlı missiyanı yerinə yetirmək üçün İƏT Pİ-yə üzv dövlətlərin milli qanunvericiliyə və beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə riayət

etmələri əsas şərtidir. Göründüyü kimi, İƏT daxilində və bilavasitə İƏT Pİ-də Türkiyə və İran da fəal siyasət aparır. Qeyd etmək lazımdır ki, İƏT baş katiblərindən biri türk əsilli, professor Əkmələddin İhsanoğlu olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı, akademik Gövhər Baxşəliyeva Milli Məclisinin İƏT Pİ-də nümayəndə heyətinin rəhbəridir. Onun 2001-ci ildən hazırkı vaxta kimi rəhbərlik etdiyi parlament nümayəndə heyəti İƏT Pİ-nin sessiya və konfranslarında Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü pisləyən, Xocalı soyqırımını insanlığa qarşı cinayət adlandıran, üzv parlamentlərə bu haqda qanunvericiliyə əlavələr təklif edən, işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində müqəddəs islam məbədlərinin, məscidlərinin və məqbərələrinin dağıdılmasını kəskin pisləyən bir sıra qətnamələrin qəbuluna və yekun bəyannamələrə (İstanbul, Qahirə, Əbu-Dabi, Kuala-Lumpur, Dəməşq, Palembang, Xartum deklorasiyaları və s.) müvafiq maddələrin salınmasına nail olmuşdur [4]. Ümumislam dəyərlərinin qorunması və müsəlman xalqlarının mənafeyinin müdafiəsində ən mötəbər beynəlxalq qurum olan İƏT və ona bağlı təşkilat Pİ dövrün tələblərinə uyğun olaraq sülhməramlı fəaliyyətini daha da təkmilləşdirmiş, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərini rəhbər tutaraq İslam aləmində nüfuz qazanmışdır. Hazırda Azərbaycan İƏT-də fəal siyasət həyata keçirir və bu əməkdaşlıq İƏT Pİ ilə qurulan əlaqələrdə də öz əksini tapır. İkitərəfli münasibətlərin inkişafına göstərilən yüksək diqqət əlaqələrin zaman axarında daha da möhkəmlənməsinə təkan verir. Nəticədə Azərbaycanın xarici siyasətinin genişlənməsi istiqamətində yeni mexanizmlər meydana gəlir və diplomatik-siyasi münasibətlərdə İslam həmrəyliyi əhəmiyyəti artır.

G.Baxşəliyeva çıxış və müsahibələrində Azərbaycan-İƏT münasibətlərini şərh edərkən respublikanın İƏT Pİ ilə qurduğu ikitərəfli münasibətlərin inkişafında perspektivin olduğunu və qurumun respublikanın haqq işinə tərəfdar çıxdığını qeyd edir: *“Azərbaycanın haqq əsəsinin eşidilməsində, ərazi bütövlüyünün müdafiəsində İƏT-in Parlament İttifaqı da vacib rol oynayır. ....Bu təşkilatlar Azərbaycanın haqq işini daim dəstəkləyib, bizim ərazi bütövlüyümüzü müdafiə edən, işğalçı Ermənistanı birmənalı şəkildə qınayan, işğalçı ilə bütün əlaqələri kəsməyə çağıran bir çox qətnamə, qərarlar qəbul edib. Bütün keçirilən konfrans və şura iclaslarının yekun bəyannamələrinə bu haqda maddələr daxil edilib”* [2]. İƏT Pİ Azərbaycanın haqq işini dəstəkləməkdə davam edir və bəzi üzv dövlətləri işğalçı Ermənistanla əlaqələr qurmaqdan çəkinməyə çağırır. Bu səbəbdən sessiyalar çərçivəsində Azərbaycan tərəfi Ermənistanın işğalçı siyasətinin İƏT Pİ-yə üzv dövlətlər tərəfindən qınanmasına və Xocalı soyqırımının tanınması istiqamətində İslam həmrəyliyinə nail olmuşdur.

İƏT Pİ-nin sessiyaları iki ildən bir keçirilir. Bundan əlavə, hər il təşkilatın Pİ Şurasının, İcraiyə Komitəsinin və üç xüsusi daimi Komitəsinin (*Siyasi və iqtisadi məsələlər üzrə xüsusi daimi Komitə, Qadın, sosial və mədəni məsələlər üzrə xüsusi daimi Komitə və Hüquq məsələləri, insan haqları və ətraf mühit üzrə xüsusi daimi Komitə*) iclasları keçirilir. Azərbaycan nümayəndə heyəti bütün göstərilən orqanlarda təmsil olunur. İƏT Pİ-nin ali qanunverici orqanı onun sessiyasıdır. Burada İƏT Pİ-yə üzv olan dövlətlərin parlamentlərinin spikerləri və ya müəyyən olunan sədrin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətləri iştirak edirlər. Qeyd etmək

lazımdır ki, sessiya həm də növbədənənar keçirilə bilər. Buna fəvqəladə sessiya da deyilir. İndiyə qədər İƏT Pİ-nin 15 konfransının sessiyaları keçirilmişdir ki, bunlardan 2-si fəvqəladə, yəni növbədənənar sessiya olmuşdur. 14-15 avqust 2012-ci ildə isə İƏT-in Məkkədə keçirilən növbədənənar Zirvə toplantısında Suriyanın təşkilatdakı fəaliyyəti müvəqqəti dayandırılıb [1; 3; 5].

İƏT Pİ konfranslarının sessiyaları:

	Dövlətin adı	Şəhər	Tarix
1	İran İslam Respublikası	Tehran	15-17 iyun 1999
2	Mərakeş Krallığı	Rabat	27-28 sentyabr 2001
3	Seneqal Respublikası	Dakar	09-10 mart 2004
4	Türkiyə Respublikası	İstanbul	12-13 aprel 2006
5	Misir Ərəb Respublikası	Qahirə	30-31 yanvar 2008
6	Uqanda Respublikası	Kampala	30-31 yanvar 2010
7	Suriya Ərəb Respublikası (fəvqəladə sessiya)	Dəməşq	30 iyun 2010
8	Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (fəvqəladə sessiya)	Əbu-Dabi	19 yanvar 2011
9	İndoneziya Respublikası	Palembanq	24-31 yanvar 2012
10	Sudan Respublikası	Xartum	21-22 yanvar 2013
11	İran İslam Respublikası	Tehran	18-19 fevral 2014
12	Türkiyə Respublikası	İstanbul	21-22 yanvar 2015
13	İraq İslam Respublikası	Bağdad	24-25 yanvar 2016
14	Mali Respublikası	Bamako	23-24 yanvar 2017
15	İran İslam Respublikası	Tehran	10-15 yanvar 2018

Göstərilən 15 sessiya çərçivəsində İƏT Pİ Azərbaycan Respublikasına siyasi dəstək verməyə hazır olduğunu bəyan edərək, ölkənin haqq işinə tərəfdar çıxmışdır. İƏT Pİ-nin birmənalı siyasəti bütün üzv dövlətlərin mənafələrinin qorunmasına yönəlmiş və bu baxımdan Azərbaycan nümayəndə heyətinin sessiyalardakı fəallığı siyasi baxımdan öz səmərəsini verir.

2006-cı ilin aprelin 12-13-də İstanbulda keçirilən İƏT Pİ-nin 4-cü sessiyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin təklif etdiyi qətnamə yekun sənədlərə daxil edilmişdir. Həmin qətnamədə deyilir: *“İKT Pİ sessiyası beynəlxalq hüquq və BMT prinsiplərinin kobud pozulması sayılan, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı Ermənistan Respublikasının davamlı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir. Sessiya Ermənistan silahlı qüvvələrinin tamamilə, qeyd-şərtsiz və tezliklə bütün işğal olunan Azərbaycan torpaqlarından çıxarılmasına çağırır, Ermənistan tərəfindən Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqlarına erməni millətindən olan insanların köçürülməsi, süni coğrafi, mədəni və demoqrafik dəyişikliklər,*

qeyri-qanuni iqtisadi fəaliyyət və bu torpaqların təbii sərvətlərinin işlənməsi kimi qeyri-qanuni fəaliyyət nəticəsində əmələ gələn sülh prosesinə maneələrin aradan qaldırılması işində Azərbaycan hökumətinin səylərini dəstəkləyir. Sessiya üzv ölkələrini Azərbaycan xalqı ilə həmrəyliyi möhkəmlətməyə, BMT-nin müvafiq regional və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığını daxil etməklə BMT-nin potensialını işlətməyə yönəldilmiş cəhdlərinə tam dəstək verməyə və Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün tezliklə bərqərar edilməsinə çağırır”. Azərbaycan nümayəndə heyətinin səyləri nəticəsində tədbirin sonunda müzakirəyə qoyulan “İstanbul Bəyannaməsi”nə Azərbaycanın təklif etdiyi aşağıdakı bənd də əlavə edildi: “Konfrans beynəlxalq hüquq və BMT prinsiplərinin kobud pozulması sayılan, Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə qarşı yönəldilmiş Ermənistanın təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir. Konfrans Ermənistan silahlı qüvvələrinin tamamilə, qeyd-şərtsiz və tezliklə bütün işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarından çıxarılmasına çağırır” [3]. Burada Azərbaycan nümayəndə heyətinin fəal iş aparması nəticəsində sənədlərə mühüm məqamlar əlavə olunmuşdur. Respublikanı təmsil edən deputatların siyasi səriştəsi bu işdə əhəmiyyət kəsb edir və növbəti uğurlara imza atan Azərbaycan nümayəndə heyəti daha sonra 30-31 yanvar 2008-ci ildə Qahirədə keçirilmiş İOT Pİ-nin 5-ci sessiyasında “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” və “Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” qətnamələrin konfransın yekun sənədlərinə salınmasında siyasi mövqe nümayiş etdirə bilmişlər. Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi və Dialoq və Əməkdaşlıq Uğrunda İOT Gənclər Forumunun (GF) birgə səyləri ilə hazırlanan qərar layihəsi İOT Pİ-nin sessiyasına təqdim edilmiş, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən hazırlanmış Ermənistanın işğalçılıq siyasətini və əhaliyə qarşı törətdikləri vəhşilikləri əks etdirən materiallar üzv dövlətlərin nümayəndə heyətlərinə paylanılmışdır [3; 1].

Azərbaycanın haqq işinə dəstək verən İOT Pİ-nin ciddi siyasi əhəmiyyəti ilə seçilən qərar və qətnamələri növbəti illərdə də üzv dövlətlərin həmrəyliyi nəticəsində qəbul olunmuşdur. Belə ki, 30-31 yanvar 2010-cu ildə Uqanda Respublikasının Kampala şəhərində keçirilən İOT Pİ-nin 6-cı sessiyasında “İOT Parlament İttifaqı ilə İKGF arasında əməkdaşlıq” haqqında qətnamə qəbul edilmişdir. Qətnamədə “Xocalıya ədalət” kampaniyasına tam dəstək ifadə olunaraq, quruma üzv dövlətlərin parlamentindən qırğını “insanlığa qarşı cinayət” kimi tanımağa və kampaniyaya həm milli, həm də beynəlxalq səviyyələrdə dəstək verməyə çağıran bənd öz əksini tapmışdır [3]. Həmin qətnamə İOT tərəfindən Xocalı faciəsini “insanlığa qarşı cinayət” kimi tanıyan növbəti sənəd olaraq bu gün də ciddi siyasi əhəmiyyət daşıyır. 2010-cu ilin iyunun 30-da Dəməşqdə İOT Pİ-nin “Qəzzanın blokadasına yox!” şüarı ilə sayca 7-ci və növbədənənar ilk sessiyası çağırılmışdır. “Qəzzanın blokadasına yox!” şüarı ilə keçirilən mötəbər məclisdə 16 spiker iştirak edirdi. Sessiyada çıxış edən nümayəndə heyətinin rəhbəri G.Baxşəliyeva Azərbaycanın müstəqil, suveren Fələstin dövlətinin yaradılmasında səyləri dəstəklədiyini vurğulamaqla yanaşı, Azərbaycan xalqının qarşılaşdığı əsas problemi - Ermənistanın Dağlıq Qarabağı və ətraf rayonları işğal etməsini xatırladaraq, 1 milyondan çox müsəlmanın ata-baba yurdundan

qovulduğunu, erməni işğalının xalqımıza sağalmaz maddi və mənəvi yaralar vurduğunu qeyd etmişdir. İşğal nəticəsində torpaqlarımızda çoxsaylı maddi mədəniyyət nümunələri, mədəni abidələr, tarixi məscidlər, İslam abidələri, müsəlman qəbiristanları dağıldığı bildirilmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, bu vandallıq təkcə Azərbaycan xalqına qarşı deyil, eyni zamanda bütöv İslam aləminə qarşı ağır zərbədir [3]. İƏT Pİ-nin sessiyalarında yaxından iştirak edən Azərbaycan tərəfi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli və Xocalı qətliamının tanınması ilə yanaşı, İslam həmrəyliyində dəstək ifadə etmişdir.

İƏT Pİ-nin sayca 8-ci və ikinci növbədənkənar sessiyası 2011-ci ilin yanvarın 19-da Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin paytaxtı Əbu-Dabidə baş tutmuşdur. Bu sessiya da Azərbaycan üçün siyasi baxımdan səmərəli olmuşdur. Belə ki, İƏT Pİ-yə üzv dövlətlər Xocalı faciəsini “insanlığa qarşı törədilmiş kütləvi cinayət” kimi tanımağa çağıran Əbu-Dabi bəyannaməsini qəbul etmişlər [6]. Son illər Xocalı soyqırımının tanınması istiqamətində Azərbaycan hökuməti fəaliyyətini davam etdirmiş və milli diplomatiyamız bir sıra addımlar atmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Xocalı soyqırımını rəsmi şəkildə tanıyan ilk İƏT dövləti məhz Pakistan İslam Respublikası olmuşdur. İƏT Pİ-nin növbəti sessiyaları çərçivəsində də Pakistan başda olmaqla, Azərbaycanın haqq işi üzv dövlətlər tərəfindən birmənalı şəkildə dəstəklənmişdir. Bu səbəbdən 2012-ci ilin yanvarın 24-31-də İndoneziyanın Palembang şəhərində keçirilən İƏT Pİ-nin komitə şura iclasında və sayca 9-cu sessiyasında İslam aləmi üçün mühüm məsələlər müzakirəyə çıxarılmışdır. Sessiya çərçivəsində Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri respublikanın mövqeyi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və Xocalı qətliamı haqqında danışıbmışdır. Həmin sessiyada təklif olunmuşdur ki, Azərbaycan nümayəndə heyətinin təqdim etdiyi qətnamə layihəsi qəbul olunsun və Palembang bəyannaməsinə Azərbaycanın mövqeyini əks etdirən maddələr salınsın. Həmçinin “Xocalıya ədalət” kampaniyası çərçivəsində İƏT GF-nin nümayəndəsi də sessiyada iştirak edirdi. Bu istiqamətdə də Azərbaycan tərəfi bir sıra təkliflər vermiş və yekun olaraq bu qətnamə qəbul edilmişdir. Qətnaməyə daxil olan müddəalardan bir neçəsində qeyd olunur: “...9-cu sessiya *İslam Əməkdaşlığı Təşkilatının Nizamnaməsinin prinsipləri və məqsədlərindən çıxış edərək və həmçinin Ermənistan Respublikasının təcavüz siyasətinin ATƏT çərçivəsindəki sülh proseslərinə dağıdıcı təsirini qeyd edərək, Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qəti şəkildə pisləyir, işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində Azərbaycanın mülki əhəlisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayət kimi dəyərləndirir*”. Həmçinin 14 müddəadan ibarət sənəddə Xocalı qətliamı da pislənilir [6]. İslam həmrəyliyini əks etdirən bu cür sənədlər 2013-2016-cı illərdə də qəbul edilmiş və Azərbaycan dövlətinə verilən siyasi dəstək qərar və qətnamələrdə açıq şəkildə əks olunmuşdur.

2013-cü ilin 21-22 yanvar tarixlərində Sudanın paytaxtı Xartumda İƏT Pİ-nin illik yığıncaqları və 8-ci sessiyası keçirilmişdir. Dialoq və Əməkdaşlıq Uğrunda İslam Konfransı Gənclər Forumu (DƏİKGF) və nümayəndə heyəti tərəfindən təşkilata təqdim edilmiş qətnamə layihələrinin qəbul olunması, eyni zamanda, Yekun Kommuniqueyə və Xartum Bəyannaməsinə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və Xocalı qətliamı haqqında

bəndlərin salınması təklif edilmişdir. Sessiyada “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünə dair” və “İƏTPI-DƏİKGF əməkdaşlığına dair” qətnamələr və sessiyanın Yekun Kommunikəsinə və Xartum Bəyannaməsinə Azərbaycan nümayəndə heyətinin təklif etdiyi maddələr daxil edilmişdir [7].

Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, İƏT Pİ-nin İcraiyyə Komitəsinin 30-cu iclası 2013-cü ilin iyunun 19-20-də Bakı şəhərində keçirilmişdir. İclasda bir sıra məsələlərə yanaşı, Azərbaycanın haqq işinə bir daha tərəfdar çıxılmışdır. Milli Məclis sədrinin birinci müavini Ziyafət Əsgərov bildirmişdir ki, bugünədək həll olunmamış bir sıra problemlərin, o cümlədən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin regional və beynəlxalq sülh üçün ciddi təhlükə törətdiyi təəssüf doğurur. Bu münaqişələr beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində, xüsusən də dövlətlərin sərhədlərinin toxunulmazlığı və ərazi bütövlüyü prinsipi əsasında tez bir zamanda həll edilməlidir: “İnanıram ki, bölgəmizin sülh və sabitlik zonasına çevrilməsi burada yaşayan bütün xalqların mənafələrinə cavab verəcəkdir” [8].

İƏT Pİ-nin 2010-cu ildə keçirilən 6-cı sessiyasının yekun sənədində Xocalı soyqırımının tanınmasına dair ayrıca bənd göstərilmişdir. Ermənistanın Azərbaycana qarşı davam etdirdiyi işğalçı siyasəti və Xocalı soyqırımına dair İƏT Pİ-nin 2010-cu ildən sonrakı qətnamələrində də Azərbaycan Respublikası üzv dövlətlərin həmrəyliyi hiss etmişdir. Qurumun Azərbaycana növbəti siyasi dəstəyini əks etdirən qətnaməsi 2014-cü ilin fevralın 18-19-da İƏT Pİ-nin Tehranda keçirilən 11-ci sessiyası çərçivəsində 53 dövlətin iştirakı ilə qəbul olunmuşdur. Burada “İƏT Parlament İttifaqı ilə İKGF arasında əməkdaşlıq” adlı qəbul edilmiş qətnamədə növbəti dəfə Xocalı faciəsi “soyqırımı aktı və insanlığa qarşı törədilmiş cinayət” kimi qiymətləndirilmişdir [9]. Ardınca 2015-ci ildə İstanbulda keçirilən İƏT Pİ daimi komitə, şura iclaslarında, İcraiyyə Komitəsinin iclasında və sayca 12-ci sessiyasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair bir sıra sənədlər qəbul edilmişdir. Bu sənədlərdə Xocalı qətləminə də münasibət bildirilmiş, Xocalı soyqırımı bir daha insanlığa qarşı cinayət kimi qiymətləndirilmiş və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüz”ünə dair qətnamə qəbul edilmişdir [10]. Azərbaycan həqiqətləri Avropa ilə yanaşı, İslam dünyasında təbliğ edilmiş və ədalətli qərarlar qəbul olunmuşdur. İslam dünyasının iradəsini əks etdirən belə ciddi qərarların qəbul olunmasında azərbaycanlı deputatların fəallığı müsbət nəticələrlə yadda qalmışdır. Bu səbəbdən İƏT Pİ-nin Azərbaycana siyasi dəstəyi davam etdirilmişdir.

2016-cı ilin yanvarın 24-25-də İraqın paytaxtı Bağdadda keçirilən sayca 13-cü sessiya çərçivəsində “İƏT Parlament İttifaqı ilə İKGF arasında əməkdaşlıq” sənədinə əsasən qətnamə yekdilliklə qəbul olunmuşdur. Qətnamə iki qurum arasında Xocalı soyqırımının tanınması istiqamətində əməkdaşlığı nəzərdə tutur. Kampaniya nəticəsində Xocalı qətləmi dünyanın 50-dən artıq ölkəsinin parlamentləri, həmçinin İƏT Xarici İşlər Nazirləri Şurası və İƏT Pİ tərəfindən soyqırımı aktı və insanlığa qarşı cinayət kimi təkrar tanınaraq, Azərbaycan xalqı ilə həmrəylik ifadə olunmuşdur [11]. Göründüyü kimi, İƏT Pİ-nin təsis edildiyi qısa müddət ərzində Azərbaycan Respublikası ikitərəfli münasibətlərdə müsbət meyillərin inkişafına nail olmuşdur. Bu, Azərbaycana daha çox təşkilat tərəfindən siyasi dəstəyin verilməsində özünü

açıq şəkildə göstərmişdir.

2017-ci ilin yanvarın 23-24-də isə Mali Respublikasının paytaxtı Bamako şəhərində İƏT Pİ-nin sayca 14-cü konfransının sessiyası keçirilmişdir. Sessiya çərçivəsində yanvarın 23-də Azərbaycan nümayəndə heyəti İƏT Pİ-nin İcraiyyə Komitəsinin, təşkilatın Siyasi məsələlər və xarici əlaqələr daimi Komitəsinin də iclaslarında iştirak etmişlər. Təşkilatın Siyasi məsələlər və xarici əlaqələr daimi Komitəsinin yanvarın 24-də keçirilmiş iclasında Milli Məclisin nümayəndə heyətinin təşəbbüsü ilə təklif edilmiş üç qətnamə layihəsi – Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünə dair, 1992-ci il Xocalı soyqırımını qurbanlarının xatirəsinin anılmasına dair, İƏT Pİ ilə Dialoq və Əməkdaşlıq uğrunda İƏT GF arasında əməkdaşlığa dair qətnamə layihələri müzakirə edilmişdir. Hər üç qətnamə layihəsi üzv dövlətlər tərəfindən yekdilliklə dəstəklənmiş, komitə iclasında qəbul olunmuş və İƏT Pİ Konfransının 14-cü sessiyasında təsdiqlənmişdir. Bununla da İƏT-ə üzv dövlətlərin Pİ 1992-ci ildə Xocalı şəhərində Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən azərbaycanlı əhaliyə qarşı törədilmiş qırğını insanlığa qarşı cinayət və soyqırımını kimi bir daha tanımış və üzv parlamentləri Xocalı soyqırımını tanımağa çağırılmışdır. Habelə Pİ “Xocalıya ədalət!” kampaniyasını dəstəklədiyini bir daha təsdiqləmişdir [12]. Hər il İƏT-in müxtəlif səpkili tədbirlərində Azərbaycanın haqq işinə dəstək ifadə olunur və beləliklə də ölkəmiz İslam həmrəyliyinə yüksək səviyyədə nail olur. Buna qarşılıq verən Azərbaycan Respublikası beynəlxalq təşkilatlarda İƏT dövlətlərinə öz siyasi dəstəyini verir və İslam sivilizasiyasının şöhrətini dünyaya yayır.

Göründüyü kimi Azərbaycan Respublikası ötən illər ərzində xarici siyasətində prioritet istiqamətlərdən biri olan İƏT ilə çoxtərəfli münasibətlər qura bilməmişdir. İkitərəfli əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafında İƏT Pİ-nin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində, həmçinin Xocalı soyqırımının beynəlxalq aləmdə tanınmasına göstərdiyi birmənalı dəstək dəyişməz olaraq qalır. Bununla yanaşı, BMT kimi nüfuzlu qurumda Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən qərarların qəbul olunmasında İƏT və bu təşkilata üzv dövlətlər İslam həmrəyliyinə qorunmasına öz töhfələrini verirlər. Bu, onu göstərir ki, İƏT Pİ müasir dünya siyasətinə uğurla inteqrasiya edir və beynəlxalq əlaqələrini genişləndirir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin İƏT Pİ və bu quruma üzv ölkələrlə münasibətləri isə illər ötdükcə daha da möhkəmlənir və dövlətin xarici siyasətində prioritet istiqamətlərdən biri kimi əhəmiyyətini artırır.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin xarici siyasətində İƏT-in Pİ ilə münasibətlərində mühüm xətt təşkil edən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli, Xocalı soyqırımının tanınmasında təşkilatın respublikaya verdiyi birmənalı dəstəyini, İslam həmrəyliyini, ikitərəfli münasibətlərin inkişafında İƏT Pİ konfranslarının sessiyalarında, həmçinin İƏT Pİ-nin İcraiyyə Komitəsinin, Siyasi məsələlər və Xarici əlaqələr daimi Komitəsinin, müsəlman qadın parlamentarilərinin toplantılarında ölkəmizlə bağlı qəbul olunan ciddi əhəmiyyətli sənədlərlə bağlı şərh olunan bütün məqamları aşağıdakı kimi göstərmək olar:

- Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində İƏT ilə yanaşı,

BMT və digər beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi qərar və qətnamələrin icra mexanizmlərinin gücləndirilməsi və ya bu sahədə yeni yolların axatılması zərurəti yaranmışdır;

- Təcavüzkar Ermənistanın tutmuş olduğu qeyri-konstruktiv mövqeyinə qarşı təzyiq vasitələrinin məhdud səviyyədə olması isə münaqişənin həllində ciddi maneə kimi qalır;
- Buna baxmayaraq, Azərbaycan hökuməti Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı beynəlxalq ictimaiyyətin məlumatlandırılması və Xocalı soyqırımının tanınması işində İƏT və İƏT Pİ-nin siyasi potensialından yararlanaraq İslam dünyasının yüksək dəstəyinə nail olmuşdur;
- Azərbaycan tərəfi hər iki qurumun ölkəmizin haqq işinin müdafiə olunmasına göstərdiyi həmrəyliyə cavab olaraq beynəlxalq təşkilatlarda İƏT dövlətlərinin ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bəyan edir;
- Həmçinin İƏT Pİ-nin toplantılarında Azərbaycan Respublikasının təşkilata üzv dövlətlərlə diplomatik-siyasi, iqtisadi, mədəni, elmi münasibətlərinin qurulmasına da ciddi əhəmiyyət verilir;
- İƏT-in xarici siyasətində həlli son dərəcə vacib olan müstəqil Fələstin dövlətinin yaradılması məsələsində Azərbaycan BMT-nin vasitəçilik missiyasının əhəmiyyətinə daha çox diqqət çəkir

ƏDƏBİYYAT

1. Quliyeva S. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olan dövlətlərin Parlamentlərarası İttifaqı / <http://az.strategiya.az/chap.php?id=25269>
2. Baxşəliyeva G. Azərbaycan İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində fəal siyasət həyata keçirir / <http://www.yap.org.az/az/view/interview/93/azerbaycan-islam-emekdashliq-teskilati-cherchivesinde-feal-siyaset-heyata-kechirir> (24.10.2014).
3. Baxşəliyeva G. İKT Parlament İttifaqı Azərbaycanın haqq işinə həmişə dəstək verib // “Azərbaycan” qəzeti, 7 sentyabr 2010.
4. Həbibbəyli İ.Ə. Elmi fəaliyyətlə ictimai fəaliyyətin vəhdəti / <http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=55285> (25.11.2014).
5. The PUIC Conference Members have met at the following dates and places / <http://www.puic.org/new/index.php/conferences-meetings/conferences>
6. Dördüncü çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin V Sessiyası iclasının 2012-ci il 14 fevral tarixli iclasının stenoqramı / <http://www.meclis.gov.az/?/az/stenoqram/298>
7. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Parlament İttifaqının sessiyasında Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünə dair qətnamə qəbul edilmişdir / https://azertag.az/xeber/Islam_Amekdashliq_Teskilati_Parlament_Ittifaqinin_sessiyasinda_Ermenistanin_Azerbaycana_qarsi_tecavuzune_dair_qetname_qebul_edilmisdir-201548 (05.02.2013).
8. Bakıda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Parlament İttifaqı İcraiyyə Komitəsinin 30-cu iclası

keçirilir / https://azertag.az/xeber/Bakida_Islam_Amekdasliq_Teskilati_Parlament_Ittifaqi_Icraiyye_Komitesinin_30_cu_iclasi_kechirilir-217566 (19.06.2013).

9. Həsənov Ə., Əhmədov E. Xocalı soyqırımı: səbəblər, nəticələr və beynəlxalq aləmdə tanınma // “Xalq” qəzeti, 26 fevral 2015.
10. Baxşəliyeva G. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı da Xocalı qətlamını insanlığa qarşı cinayət kimi tanıyır / <http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2015/fevral/423220.htm>
11. İƏT Parlament İttifaqı konfransının sessiyasında Azərbaycanla bağlı üç qətnamə qəbul olunub / https://azertag.az/xeber/IAT_Parlament_Ittifaqi_konfransinin_sessiyasinda_Azerbaycanla_bagli_uch_qetname_qebul_olunub-1031348 (31.01.2017).
12. İƏT-ə üzv ölkələrin Parlamentlər İttifaqının konfransında Xocalı soyqırımına dair qətnamə qəbul edilib / https://azertag.az/xeber/IAT_e_uzv_olkelerin_Parlamentler_Ittifaqinin_konfransinda_Xocali_soyqirimina_dair_qetname_qebul_edilib-921389 (25.01.2016).

Агиль Ахмедов

**ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА В СВЯЗЯХ МИЛЛИ МЕДЖЛИСА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ С МЕЖПАРЛАМЕНТСКИМ
СОЮЗОМ (МПС) ОИС**

РЕЗЮМЕ

За прошедшие 25 лет зарубежная политика Азербайджанской Республики продолжала динамично развиваться в приоритетных сферах. Проявление интереса к сотрудничеству Азербайджана международным организациям оказали позитивное влияние и на развитие отношений с частью исламского мира республики с ОИС среди этих приоритетов. Отношения Азербайджана с ОИС отражаются и в межпарламентских связях, так же Милли Меджлис Азербайджанской Республики успешно представлена в Межпарламентском Союзе стран-членов ОИС. МПС ОИС однозначно продолжает поддержку Азербайджану в разрешении Нагорно-карабахского конфликта.

В статье были исследованы связи Азербайджанской Республики с МПС ОИС в рамках отношения Азербайджана с ОИС. Также в статье прокомментировано значение принятых решений заседания МПС ОИС, участие, выступления делегации состоящая из депутатов Милли Меджлиса Азербайджанской Республики и политическая поддержка в достижении этой структуры.

Agil Ahmadov

**THE PROSPECTS OF COOPERATION IN THE RELATIONS OF NATIONAL
ASSEMBLY OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN WITH OIC INTER-
PARLIAMENTARY UNION**

SUMMARY

Azerbaijan's foreign policy continued its dynamic development in the priority areas over the past 25 years. Among the priorities the interest in Azerbaijan's relations with international organizations had a positive impact on the development of cooperative relations with the OIC. Azerbaijan-OIC relations are reflected in inter-parliamentary relations and the National Assembly of the Republic of Azerbaijan are successfully represented to the Inter-Parliamentary Union of the OIC member states (PIUC). PIUC clearly continues to support Azerbaijan in the Nagorno-Karabakh conflict.

The article pointed out Azerbaijan's relations with the PIUC in the framework of Azerbaijan-OIC relations. The article also deals with the participation and speeches of the delegation of deputies of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan in the meetings of the PIUC and the importance of the decisions adopted by the organization in achieving political support.